

Âhirete Ait Ödül ve Cezaların Kur'ân'da İsim ve Fiil Cümlesiyle İfade Edilmesi

Bekir Yıldırım | Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi (ROR ID: 011y7xt38)

İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü

Assist. Prof. Dr., Karatekin University of Çankırı, Faculty of Islamic Sciences Department of

Basic Islamic Sciences, Çankırı/Turkey

bekiryildirim@karatekin.edu.tr | ORCID: 0000-0001-7898-794X

Expressing the Reward and Punishment of the Hereafter with Noun and Verb Sentences in the Qur'an

Abstract

While conveying the messages to the addressee in the Qur'an, the statement always contain the most appropriate material and the intended meaning has been chosen. One of these subtleties is said the rewards and punishments for the hereafter in some verses with verb sentence; in some of them it is laid out in the form of a noun sentence. It is seen that these types of sentences also differ within themselves. The verbs of the verb sentence come in the form of past (*al-mādi*), present (*al-mudāri'*), and command and suffixed with "س/سَوْفَ" (*prefix sa- / the particle sawfa*) expressing the future. In Arabic, the past verb usually refers to the past tense, but sometimes it also includes the future meaning. This situation is seen in sentences with construction (*insha*) and demand, sentences with conditional prepositions and *al-wa'd wa 'l-wa'īd* (*the promise and the threat*) expressions. In fact, the expression of the *al-wa'd wa 'l-wa'īd* with the past are meant to point to the certainty of the occurrence of an event that will take place in the future. If the context in the verses aims to convey to the addressee that the reward and punishment will be given, the verb past is used. *Mudāri'* verb is an action that refers to the present and future tense. *Mudāri'*, when used with an adverb that points to the future, or when prefix *sa-* or the particle *sawfa* (س/سَوْفَ) appear, denotes the future. Also, *mudāri'* verbs that include condition, *nasb* prepositions, and *al-wa'd wa 'l-wa'īd* contain the future tense meaning. In the verses, it is seen that this tense is used to express that renewing the reward and punishment and to make the addressee feel as if he/she is experiencing the event. The prefix *sa-* or the particle *sawfa* "س/سَوْفَ" express the future tense as well as the reinforce (*te'kīd*) meaning. *al-Wa'd wa 'l-wa'īd* indicates that the action will be certain. In the verses where rewards and punishments for the hereafter are

Yayın | Published: 20 Mart/March 2022

Kabul | Accepted: 08 Mart/March 2022

Geliş | Received: 13 Aralık/December 2021

Değerlendirme | Peer Review: Dış Bağımsız | Externally Peer-reviewed.

Hakem Raporları | Peer Review Reports: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eskiyei/page/13397>

Atıf | Citation: Bekir Yıldırım, "Âhirete Ait Ödül ve Cezaların Kur'ân'da İsim ve Fiil Cümlesiyle İfade Edilmesi = Expressing the Reward and Punishment of the Hereafter with Noun and Verb Sentences in the Qur'an", *Eskiyei* 46 (Mart/March 2022), 365-393. <https://doi.org/10.37697/eskiyei.1035933>

© Bekir Yıldırım | CC BY-NC 4.0 Attribution-NonCommercial 4.0 International

mentioned if the appeal is directly in the form of al-wa'd wa 'l-wa'îd the verbs are used in the structure expressing the future with prefix *sa-* or the particle *sawfa* (س/سَوْفَ). Command is a request from the interlocutor to do something. According to rhetoric scholars, the command actually expresses a demand, but sometimes it is not used in this way. Contains meanings such as exaltation, humiliation, and command. In which sense it is used can be understood from the environment and situation in which the sentence is said. Explaining the rewards and punishments for the hereafter with the command, emphasizing the honor and hospitality in the reward and insulting and threatening in the punishment. It is also intended to make the address more vivid. The verb of the noun sentences consist of predicate as noun, "ism al-fā'il" (agent), verb and sibh (phrase) sentence. In addition, some noun sentences come with te'kid prepositions. This diversity in sentences also affects the meaning. Statement, noun sentence and predicate are mentioned by name to show that reward and punishment are always constant because the noun contains constancy in meaning. If the purpose of the statement is to reveal the variability of the news, instead of the stability then the verb sentence or predicate is a verb. In terms of meaning, the "ism al-fā'il" indicates the past, present and future, as well as the continuity of something in some cases. In the verses that include reward and punishment for the hereafter, ism-i fā'il includes the meaning of stability, multiplicity and future. Since the situation of the addressee varies in the matter of the transmitted information, the necessity of using the preposition te'kid in speech has increased. The most famous methods used in te'kid the word is through some letters and prepositions. If the addressee is not knowledgeable about the subject and does not hesitate, there is no need for te'kid, but if he is hesitant about the information given, it would be better to strengthen it by using te'kid. It is also seen that these rules are sometimes not used in speech. In rhetoric books, this situation is called "the word being against the outward situation". Sometimes, a person who has no doubt about the news is evaluated as hesitant or as a denier are regarded. Even sometimes he is recognized as a believer. If there are denialist types in the manner of the verses, it is notable that the news is reported by using te'kid prepositions; If the address is intended for all people, in other words, if it covers both deniers and believers, then both sides are accepted as believers and the preposition te'kid is not used. In this study the following questions are answered: Why are rewards and punishments for the hereafter expressed by stressing with noun or verb sentences? What kind of effect do the different usages of the verb and noun sentence have on the meaning?

Keywords

Arabic Language and Rhetoric, Verb Sentence, Noun Sentence, Qur'an, Hereafter, Punishment, Reward

Âhirete Ait Ödül ve Cezaların Kur'ân'da İsim ve Fiil Cümlesiyle İfade Edilmesi

Öz

Kur'an'da, mesajlar muhataba iletilirken daima en uygun malzeme ve kast olunan mânâyı içerecek beyan seçilmiştir. Bu inceliklerden biri de âhirete yönelik ödül ve cezaların bazı âyetlerde fiil; bir kısmında ise isim cümlesi şeklinde serdedilmesidir. Bu cümle çeşitlerinin kendi içinde de farklılık gösterdiği görülmektedir. Fiil cümlesinin fiilleri, mazi, muzari, is-

tikbal ifade eden “س/سَوْفَ” takılı muzari ve emir formunda gelmektedir. Arapçada mazi fiil genelde geçmiş zamana delalet eder, fakat bazen gelecek anlamı da içerir. Bu durum inşa ve talep, şart edatlarının olduğu cümleler ve va'd-va'id ifadelerinde görülür. Aslında va'd ve va'idin maziyle ifade edilmesi ileride gerçekleşecek bir olayın vukunun kesinliğine işaret etmek içindir. Âyetlerdeki bağlam, mükâfat ve cezanın kesin verileceğini muhataba iletmeyi hedefliyorsa fiil mazi kullanılmaktadır. Muzari fiil şimdiki ve gelecek zamana delalet eden eyleme denir. Muzari, geleceğe işaret eden bir zarfla kullanıldığında, ya da başına “س/سَوْفَ” harfleri geldiğinde istikbal ifade eder. Ayrıca şart, nasp edatları ve va'd ve va'id içeren muzari fiiller, gelecek zaman anlamı içerir. Âyetlerde mükâfat ve cezanın yenilenmesi, dinleyenini olayı yaşıyormuş gibi hissetmesi için de bu zamanın kullanıldığı görülmektedir. “س/سَوْفَ” edatları gelecek zaman ifade ettiği gibi tekid anlamı da içerir. Va'd ve va'idlerde eylemin kesin olacağına işaret eder. Âhirete yönelik ödül ve cezaların geçtiği âyetlerde hitap direkt va'd ve va'id şeklinde ise fiiller “س/سَوْفَ” ile istikbal ifade eden yapıda kullanılmaktadır. Emir, bir şeyin yapılmasını muhataptan isteme işidir. Belagat âlimlerince emir aslında talep ifade eder, fakat bazen bu minvalde kullanılmaz. Yüceltme, aşağılama, emir gibi anlamlar içerir. Hangi manada kullanıldığı cümlelerin söylendiği ortam ve durumdan anlaşılır. Âhirete yönelik mükâfat ve cezaların emirle anlatılması, ödülde tazim ve ikramı vurgulama; cezada tahkir ve tehdit maksatlardır. Ayrıca emirli hitab ifadede diyalog meydana getirir. İsim cümlelerinin yüklemi, isim, ism-i fâil, fiil ve şibih cümleden oluşmaktadır. Ayrıca bazı isim cümleleri, tekid edatlı ve tekidsiz gelmektedir. Cümlelerdeki bu çeşitlilik manaya da tesir etmektedir. Ödül ve cezanın daima sabit olduğunu göstermek için beyan, isim cümlesi ve yüklemi isimle zikredilmektedir. Çünkü isim anlam olarak sabitliği içerir. Beyanın maksadı verilen haberin sabitliği değil değişkenliğini ortaya koymaksa o zaman ibare fiil cümlesiyle veya isim cümlesi olacaksa haberi fiil olmaktadır. ism-i fâil anlam açısından mazi, hal ve geleceğe delalet ettiği gibi bazı durumlarda bir şeyin devamlılığına da işaret eder. Âhirete yönelik ödül ve cezayı içeren âyetlerde ise ism-i fâil, sabitlik, çokluk ve gelecek anlamı içermektedir. Aktarılan bilgi hususunda muhatabın durumu çeşitlilik gösterdiği için kelimada te'kid edatı kullanımı zarureti doğmuştur. Sözü te'kid etmede kullanılan yöntemlerin en meşhuru bazı harfler ve edatlar aracılığıyla olmaktadır. Muhatap konu hakkında bilgi sahibi değil ve tereddüt göstermezse te'kide gerek yoktur, fakat verilen bilgi hususunda mütereddit ise te'kidle pekiştirmek iyi olur. Bu kuralların bazen kelimada kullanılmadığı da görülmektedir. Belagat kitaplarında bu durum “sözün zahiri duruma aykırı olması” olarak isimlendirilmektedir. Bazen haber hakkında şüphesi olmayan kişi tereddüt veya inkâr eden gibi ya da inkârcı, mü'min gibi değerlendirilir. Âyetlerin bağlamında inkârcı tipler varsa haber tekidle bildirilmekte; hitap bütün insanlara yönelik ise herkes inanan kabul edilip tekid edatı kullanılmamaktadır. Bu çalışmada şu sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır: Âhirete yönelik mükâfat ve cezalar niçin isim veya fiil cümlesiyle ifade edilmiştir? Fiil ve isim cümlelerinin kendi içinde farklı kullanımlarının manaya ne tür tesiri vardır?

Anahtar Kelimeler:

Arap Dili ve Belagatı, Fiil Cümlesi, İsim Cümlesi, Kur'ân, Âhiret, Ceza, Mükâfat

Giris

Kur'ân'da, mevzular muhataba iletilirken daima muktezâ-yı hâle en uygun malzeme ve kast olunan mânâyı içerecek beyan seçilmiştir. Diğer bir ifadeyle ke-

lam, bazı yerlerde îcâzlı bir şekilde en az kelamla ifade edilmiştir. Kısa ve özli anlatımın tercih edildiği yerlerde mânâ ihmal edilmemiş, muhtevânın ayrıntısına girilmesi gereken yerlerde de itnab (sözü uzatmak) yapmaktan kaçınılmamıştır. Anlamdaş kelimelerin seciminde bile tasvir gücü en fazla ve fesâhati kuvvetli olan sözcük tercih edilmiştir.¹ Bu tercihlerin tesadüfî olmayıp bir maksada binaen beyan edildiği görülmektedir. Fadl Hasen Abbas bu hususu şöyle açıklar: “Kur'ân'da yer alan her harf bir hikmete binaen yer almıştır. Aynı mânaya gelebilecek başka bir harf onun vereceği anlamı tam karşılayamaz.” Tâha Sûresi 71. âyette kullanılan “فی” harfi ceri örneklerden biridir.

فَلَا قَطْعَ أَيْدِيكُمْ وَأَرْجُلِكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَأَلْصَقْتُمْ فِي جُدُوعِ الثُّغُلِ

“Ama ahdim olsun ben de sizin ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve sizi hurma kütüklerine asacağım!”

Âyetteki “فی” harfi cerinin yerine “عَلَى” harfi ceri gelebilir diye düşünülebilir, fakat âyetin derin mânası anlaşılınca yalnız “فی” harfi cerinin uygun olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu harf, Firavun'un inananları sadece hurma kütükleri üzerine asmasını içermez, ayrıca mü'minlere karşı daha fazla işkence çektirmek için hurma kütüklerini batırmayı içeren kin ve garezine de işaret eder.²

Kur'ân'da harf veya kelime seciminin bir hikmete binâen olması gibi benzer bir durumun kullanılan üsluplarda da olduğu görülmektedir. Örneğin, Mâide Sûresi 91. âyetteki içki yasağının, nehiy yerine “هَلْ” istifhamıyla aktarılması,

(إِنَّمَا يُدِ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْمِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَكُنْتُمْ مِّنْهَوْنٍ)

“Sevtan, içki ve kumarla sizin aranızda düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık bunlardan vazgeçtiniz değil mi?”

Âyette içki ve kumarın kötülüğü aktarıldıktan sonra onu yasaklamak için nehiy yerine daha etkileyici ve belâğ olan istifham yoluyla emir verilmiştir.³ Soru, emir anlamında kullanılmış olup yapmayın terk edin demektir.⁴ Buradaki istifhamla muhataptan yumuşak bir üslupla bu kötü işten vazgeçmesi istenmiştir. Çünkü Allah önceden ona içki ve kumarın kötülüğünü açıklamış, mezkûr âyetle de muhataptaki tesiri ölçmüştür.⁵ Bahse konu âyet “Artık bunlardan vazgeçin.” şeklinde istifhamsız tabir edilseydi bu ifade, muhatabın kendi iç dünyasında bir hesaplaşmaya girmesini istifham kadar sağlayamayacaktı, çünkü hükmü muhatap değil, mütekellim vermiş olacaktı.

Kur'ân'daki ifade çeşitliliklerden biri de âhirete yönelik mükâfat ve cezaların tek tip bir üslupla aktarılmamasıdır. Ödül ve cezalar yerine göre hem isim hem

¹ Ramazan el-Bûtî, *min Ravâi'l-Kur'ân* (Cidde: Dâru'l-Farâbî, 2007), 140.

² Fadl Hasen Abbas, *İtkânü'l-burhân fi 'ulûmi'l-Kur'ân* (Amman: Dâru'l-Furkân, 1997), 115-116.

³ Muhammed Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 2009), 308.

⁴ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetu't-tefâsîr* (Beyrut: Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, 1981), 1/364.

⁵ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: ed-Dâru'z-Zeytâniyye, 1984), 7/22.

de fiil cümlesiyle haber verilmektedir. Örneğin, Nisa Sûresi 57. âyette mü'minlerin cennete girme halleri ve gölgelenmeleri fiille ifade edilirken (سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ) وَتُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا) (سُورَةُ النَّازِعَاتِ آيَاتُ ١٥) Zâriyât Sûresi 15. âyette müttakilerin cennete olmaları isim cümlesiyle beyan edilmiştir. (إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ) (سُورَةُ مَرْيَمَ آيَاتُ ٥٩) Meryem Sûresi 59. âyette namazlarını zayi eden şehvetlerine uyanların cezası fiille (فَخَلَفَ مِنْ بَعدِهِمْ خَلْفًا) (سُورَةُ الزُّحُرُفِ آيَاتُ ٧٤) Zuhruf Sûresi 74. âyette suçluların cehennemde kalışı, isimle ifade edilmiştir. (إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابٍ مُبِينٍ) (سُورَةُ الزُّحُرُفِ آيَاتُ ٧٤)

Kur'an'da âhirete ait mükafât ve cezanın isim ve fiil cümlesi şeklinde ifade edildiğini zikretmiştik. Fiil cümlesi şeklinde gelen ifadelerin eylemleri, mazi, muzari ve istikbale delalet eden “س/سَوْفَ” ekiyle ve emir sigasında gelmektedir. İsim cümlesi tarzında olanlar ise kimi verde haberi fiil; bazı verde isim, ism-i fâil ve şibih cümlesi şeklinde görülmektedir. Ayrıca cümleler tekidli ve tekidsiz gelmektedir.

Bu çalışmada su hususlar ortaya konulmaya çalışılacaktır: Âhirete yönelik mükafât ve cezalar için, isim veya fiil cümlesiyle ifade edilmiştir? Fiil ve isim cümlelerinin kendi içinde farklı kullanımlarının manaya ne tür tesiri vardır?

Araştırmanın sınırlılıkları şunlardır: Konu âhirete ait mükafât ve cezanın isim ve fiil cümlesi şeklinde ifade edilmesi olunca mazi ve muzarinin sadece gelecek ifade eden anlamı üzerinde durulmuştur. İsim cümlesinde ise haberi, isim, fiil, ism-i fâil, şibih cümle olanlar incelenmiştir. Ayrıca cümlelerin tekidli ve tekidsiz hali ele alınmıştır. Konuyla ilgili iki âyet, örnek olarak zikredilmiştir.

Hannan Muhsin Muhammed Ferhânî tarafından “Binâu'l-Cümle fi'l-Meseli'l-Kurâni” isimli yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Araştırmacı, Arapçadaki cümle çeşitlerini ele almış, örneklem olarak Kur'an'daki mesel âyetlerini seçmiş ve konuyu sadece irab açısından değerlendirmiştir.⁶

Muhammet Mücahit Asutay, “Arapça İsim Cümlesinde Söz Dizim ve Anlamsal Yoruma Bir Bakış” adlı makaleyi kaleme almış, çalışmasında önce *qamer*, söz dizim ve *me'ani'n-nahiv* kavramlarını açıklamıştır. Sonra isim cümlesinin farklı şekillerde nazımının, çeşitli edat ve takılarla kullanımının manaya tesirini incelemiştir.⁷

Muhammed Rizk Shoeir, “Arapçada İsim Cümlesi ve Fiil Cümlesi Arasındaki Semantik Farklar: Kur'an-ı Kerim Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma” adlı bir çalışmayı 2021 tarihinde yayınlamıştır. Yazar, isim ve fiil cümlesinin manaya tesirini açıklamış, ancak bizim çalışmamız gibi farklı zamanda kullanılan fiillerin manaya tesirini ortaya koymadığı gibi haber çeşitlerini de sadece isim ve fiil olarak ele almıştır.⁸

⁶ Hannan Muhsin Muhammed Ferhânî, *Binâu'l-Cümle fi'l-Meseli'l-Kurâni* (Kâdisiye: Câmia Kâdisiye, Yüksek Lisans Tezi, 2017)

⁷ Muhammet Mücahit Asutay, “Arapça İsim Cümlesinde Söz Dizim ve Anlamsal Yoruma Bir Bakış”, *Nüşa* 21/52 (Haziran 2021), 217 - 232.

⁸ Muhammed Rizk Shoeir, “Arapçada İsim Cümlesi ve Fiil Cümlesi Arasındaki Semantik Farklar: Kur'an-ı Kerim Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 62/1 (2021), 225-249.

Osman Aktaş, “Kur'an-ı Kerim'den Örneklerle Arapçada İsim ve Fiilin Delalet Ettiği Anlamlar Arasındaki Farklar” isimli çalışmayı kaleme almıştır. Yazar isim ve fiili kavram açısından incelemiş, fakat cümle çeşidi olarak ele almamıştır. Maziye sadece geçmişe delaleti açısından incelemiştir. Ayrıca mazi, mızari, emir fiilin belağat açısından anlamı üzerinde durmamıştır. Örneklemdeki âyetleri değerlendirirken fiil ve cümle çeşidi açısından bir ayırımı tabi tutmamış, örnek âyetleri bizim çalışmamız gibi belli bir konuyla sınırlandırmamıştır.⁹

1. Fiil Cümlesi

Arapçada fiil kelimesi “فَعَلَ” sülasi fiilinin masdarı olup anlamı güzel ve çirkin faaliyetleri içerir.¹⁰ Fiil, sarf açısından ise mâzi, muzâri, emir olmak üzere üç türdür. Ayrıca başına “سَوْفَ/سَ/قَدْ” edatlarını alan ve kendisine te'nis, mütekellim, muhatab “ت”si bitişen kelimelere fiil denir.¹¹ Cümle ise kendi başına müstakil ve anlam ifade eden söze denir.¹²

Fiille, isim mana yönünden aynı şeyleri içermez. Abdulkâhir el-Curcânî (öl. 471/1078-79) aralarındaki farkı şöyle özetler: “İsmin temel işlevi yenilenmeyi gerektirmeksizin bir şeyde niteliğin kalıcı ve sürekli yapılmasını ifade eder. Fiilin temel işlevi, var olduğu ifade edilen niteliğin azar azar gerçekleşmesi, yenilenmesidir.” İsimle fiilin farkının daha iyi anlaşılması için şu örneği verir: (زَيْدٌ يَكْفُوْمٌ) “Zeyd kalkıyor.” cümlesindeki fiilin yerine isim konulup (زَيْدٌ قَائِمٌ) “Zeyd ayaktadır.” denmesi, bu her iki cümlelerin de aynı anlamı taşıdığı ve aralarında hiçbir fark bulunmadığı anlamına gelmez, çünkü bunlar her yönüyle birbirinin aynısı olsalardı birisi fiil, diğeri isim olmazdı. Her ikisinin fiil ya da isim olması gerekirdi.¹³ Diğer bir ifadeyle “قَائِمٌ” lafzı, eylem sahibinin kalkma hususunda sabitliğine işaret ederken “يَكْفُوْمٌ” fiili ise kalkma evleminin tekrarına delalet etmektedir.

el-Kazvînî (öl. 739/1338) *el-İzâh* isimli eserinde müsnedin (vüklem) hallerinden bahsederken fiille isim arasındaki farkı sövle açıklamaktadır: “Fiil, teceddütle beraber üç zamandan birisiyle sınırlıdır. İsimde ise sınırlama ve yenilenme yoktur.”¹⁴

Modern dilcilerden es-Sâmerrâî de fiili selefleri gibi tarif edip sövle demektedir: “Fiil zamanla sınırlıdır. Yani mâzi fiil geçmiş zamanla, muzâri şimdiki zaman ve çoğunlukla aelecek zamanla sınırlıdır.”¹⁵

Nahiv açısından ise fiil cümlesi: “Fiil, fail, failin benzeri olan naibu'l-failden oluşan ifade ya da nakıs fiil, ismi ve haberinden oluşan cümledir. Kısaca fiil cümlesi, fiil ve fail ya

⁹ Osman Aktaş, “Kur'an-ı Kerim'den Örneklerle Arapçada İsim ve Fiilin Delalet Ettiği Anlamlar Arasındaki Farklar”, Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi 6 / 11 (Haziran 2019), 2-14.

¹⁰ Ahmed İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa* (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1979), 4/511.

¹¹ İbn Hâcib, *Kâfiye* (Pakistan: Mektebu'l-Buşrâ, 2010), 44.

¹² İbn Cinnî, *el-Luma' fi'l-'Arabiyye*, thk. Sami' Ebu Muğlî (Amman, Daru Meclâvî, 1988), 30.

¹³ Abdulkâhir el-Curcânî, *Delâilü'l-i'câz*, thk. M. Muhammed Şakir (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 2004), 175-177.

¹⁴ Hatîb el-Kazvînî, *el-İzâh fi 'ulûmi'l-belağa*, thk. İbrahim Şemsettin (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003), 79.

¹⁵ Fâdil Sâlih es-Sâmerrâî, *Me'âni'l-ebniyye fi'l-'Arabiyye* (Amman: Dâru 'Ammar, 2007), 9.

da fiil ve naibu'l-failden mevdana aelen terkıptir.”¹⁶ Yukarıda verilen fiille ilgili bilgilerden sonra fiil cümlesinin delaleti hakkında su sövlenebilir: 1-Olavın venilenme ve devamına işaret. 2-Fiillerin mâzi ve muzâri açısından farklı zamân içermesi.

Mükâfat ve ceza ile ilgili âyetlerdeki fiil cümlelerinin eylemleri, mazi, muzari, istikbale delalet eden “س/سَوْفَ” ekiyle ve emir şeklinde gelmektedir.

1.1. Mazi Fiil

Mazi fiil genelde geçmiş zamana delalet eder.¹⁷ Örneğin, (حَضَرَ أَخُوكَ) “Kardeşin geldi.” cümlesindeki “حَضَرَ” fiildir. Bu eylem gelme işinin yakın ve uzak geçmişte olduğuna işaret eder.¹⁸ Mazi fiil, bazen gelecek anlamı da içerir. Bu durum inşa ve taleb, şart edatlarının olduğu cümleler ve va'd-va'id ifadelerinde görülür.¹⁹ Aslında va'd ve va'idin maziyle ifade edilmesi ileride gerçekleşecek bir olayın vukunun kesinliğine işaret etmek içindir.²⁰ Bu üslup Kur'an-ı Kerim'de âhirete yönelik konularda sıkça görülen bir durumdur. (أَنَّىٰ أَمُرُ اللَّهَ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ) “Allah'ın emri yerine gelecektir; artık onun bir an önce gelmesini isteyip durmayın.” el-Kamer 54/1 âyeti örneklerden biridir. Kıyametin gerçekleşeceğini kesin ifade için “أَنَّىٰ” fiili muzari yerine âyette mazi formunda gelmiştir.²¹

Araştırmamız âhirete yönelik ödül ve mükâfatı içeren âyetleri kapsadığı için bu bölümde seçilen örnekler mazinin gelecek ifade eden kesinlik anlamını içerenler arasından olacaktır. Cennete girdirme, cennetlikleri hurilerle evlendirme, cennetliklere yapılan ikramlar, organların kıyamet günü şahitliği, cehennemin uğultusunun işitilmesi, âyetlerde mazi fiillerle aktarılmıştır.

1.1.1. Mükâfata Örnek Ayetler

Örnek 1

(وَأُدْخِلَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ تَحِيُّبُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ)

“İman edip dünya ve âhîret için yararlı işler yapanlar, rablerinin izniyle içinde ebedî kalacakları ve altından ırmaklar akan cennetlere konulacaklar ve orada selâmla karşılanacaklardır.” İbrâhîm 14/23.

Müminlerin dünyada ulaşmak istedikleri mükâfatlardan biri de cennete girmektir. Bu ödül ayette “أُدْخِلَ” fiiliyle mazi olarak ifade edilmiştir. Beyanın âyette fiille yapılması müminlerin farklı cennetlere girmesini de ortaya koymak olabilir, çünkü cennetin, *Cennâtu 'Adn*, *Cennetu'l-Me'vâ*, *Firdevs* gibi bölümleri bulun-

¹⁶ Mustafa el-Galâyîni, *Câmî'u'd-durûsi'l-'Arabiyye* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsîl-'Arabiyyi, ts.), 578.

¹⁷ Abdurrahman Ebu Bekir es-Suyûtî, *Hemu'l-hevâmi' fi şerhi cem'il-cevâmi'*, thk. Ahmet Şemsettin (Beyrut: Dâru'l- Kutubi'l-'İlmiyye, 1998), 1/37.

¹⁸ Fâdil Sâlih es-Sâmerrâî, *Meâni'n-nahv* (Beyrut, Dâru İbn Kesîr, 2020), 3/371-379.

¹⁹ Abdurrahman Ebu Bekir es-Suyûtî, *Hemu'l-hevâmi' fi şerhi cem'il-cevâmi'*, 37-38.

²⁰ Ziyâuddîn İbnu'l-Esîr, *el-Meselu's-sâir* (Kahire: Daru'n-Nahda, ts), 2/185.

²¹ Muhammed b. Abdullâh ez-Zerkeşî, *el-Burhan fi 'ulumil-Kur'ân*, thk. Muhammed Fadl İbrahim (Kahire: Dâru't-Turâs, 1984), 3/231.

maktadır.²² Yine bu üslup inananların gruplar halinde cennete girmesini de ifade edebilir. Zümer Sûresi 73. âyette şöyle buyrulmaktadır: “*Rablerine karşı gelmekten sakınanlar da gruplar halinde cennete sevk edilecek.*” denilmektedir.

Fiilin mazi gelmesinin gerekçesi ise şöyle açıklanabilir: Bir önceki âyette şeytan “*Şüphesiz Allah size gerçek bir vaatte bulunmuştu; ben de size bir söz verdim ama yalancı çıktım.*” ifadesi geçmektedir. Allah'ın va'dinin kesinliğini göstermek için fiil mazi kullanılmıştır denilebilir.

İfade “*إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ*” şeklinde olsaydı inananların cennete girmesini tasvir etmez, aksine onların cennette sürekli bulunuşlarını ifade ederdi.

Örnek 2

(وَزَوَّجْنَا لَهُم بِحُورٍ عِينٍ)

“Ayrıca onları beyaz tenli, ceylan gözülü eşlerle birleştireceğiz.” ed-Duhân 44/54.

Muttakilerin, hurilerle cennette evlendirileceği âyette “*زَوَّجْنَا*” mazi fiiliyle ifade edilmiştir. Mazi kullanımının gerekçesi şu şekilde açıklanabilir: Önceki âyetlerde günahkârların yiyeceği zakkum ve muttakilerin emin bir makamda oldukları tekilde ifade edilmektedir. Hurilerle evlenmenin de kesinliğini ortaya koymak için bu üslup kullanılmış olabilir.

Örnek 3

(وَأَمَدَدْنَا لَهُم بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ عَمَّا يُشْتَهُونَ)

“Onlara canlarının istediği meyve ve etten bol bol veririz.” et-Tûr 52/18.

“*Meyve ve etten bol bol veririz.*” cümlesindeki “*أَمَدَدْنَا*” fiili mazi kalıpta gelmiştir. Çünkü aynı sûrenin 11-16. âyetleri arasında *vahyi tekzip edenler, lanet ve inkârcılar, yalanladıkları cehennem ateşine atılacaklar* denilmektedir. Yine 17. âyette *muttakilerin nimet cennetlerinde oldukları* tekidli olarak beyan edilmektedir (*إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ*) (وَنَجِيٍّ). Bahse konu âyette de verilecek ödülün kesinliğini ifade etme ve siyakla uyum için fiilin mazi geldiği düşünülebilir.

1.1.2. Cezaya Örnek Âyetler

Örnek 1

(إِذَا أُلْقُوا فِيهَا سَمِعُوا لَهَا شَهيقاً وهي تَفُورٌ)

“Oraya atıldıklarında, onun kaynarken çıkardığı uğultuyu işitirler.” el-Mülk 67/7.

Küfredenlerin cehenneme atılırken korkunç ses işitecekleri âyette “*سَمِعُوا*” mazi fiiliyle aktarılmıştır. İfadedeki “*إِذَا*” şart edatı, âyetteki mazi fiilin anlamını gelecek zamana dönüştürdüğü gibi atılma ve işitme eylemlerinin kesinliğine delaleti artırmıştır, çünkü “*إِذَا*” şart edatı, cümleye kesinlik ve çokça tekrar anlamı katar.²³

²² Meryem 19/61, en-Nâziât 79/41, el-Kehf 18/107.

²³ Sâmerrâî, *Meâni'n-nahv*, 4/84.

Âyetin hem mazi hem de “إِذَا” ile ifade edilmesinin nedenini şöyle açıklayabiliriz: Mezkûr âyetin siyakında “Rablerini inkâr edenlere cehennem azabı vardır. Orası ne kötü bir varış yeril!”, sibakta ise “Cehennem neredeyse öfkesinden çatlayacak! Oraya her grup atıldıkça, muhafızları onlara, “Size bir uyarıcı gelmemiş miydi?” diye sorarlar.” denilmektedir. Neredeyse cehennemi bile öfkesinden çatlatacak bir suç olan “Rablerini inkâr etme” cürmünü işleyenlere, tehdidin büyüklüğünü gösterme ve haberin kesinliğini ortaya koyma için bu üslup kullanılmış olabilir.

Örnek 2

(حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ)

“Nihayet oraya geldiklerinde vaktiyle yaptıklarından dolayı kulakları, gözleri ve derileri onların aleyhine şahitlik eder.” Fussilet 41/20.

“إِذَا” şart edatı nedeniyle “شَهِدَ” fiilinin anlamı âyette gelecek zamana dönüşmüştür. İfade “Onlar cehenneme gelecekler, kulakları gözleri şahitlik yapacaklar.” (حَتَّىٰ سَيَأْتُوْنَهَا) şeklinde olabilirdi, fakat aksine beyan mazi fiille aktarılmıştır, çünkü bir önceki âyette “Allah düşmanlarının ateşe doğru sevk edilecekleri gün, önkiler ve sonrakiler hepsi bir araya getirilir.” denilmekte akabinde kıyamet günü kulak göz ve derilerin şahitlik yapacağı belirtilmektedir. İnkârcılara göre organların şahitliği imkânsız; imanı zayıf olanlara göre de kabulü zor bir olaydır. Bu hadisenin kesin vuku bulacağını ifade için “شَهِدَ” fiilinin mazi geldiği söylenilebilir.

1.2. Muzari Fiil

Muzari, şimdiki ve gelecek zamana delalet eden eyleme denir. Örneğin, (زَيْدٌ) “Zeyd yiyor/ yer/yiyecek.” cümlesindeki “يَأْكُلُ” fiili, hem şu an hem de ileri bir vakitte yemeye işaret edebilir.²⁴ Çünkü yeme işi şu an veya biraz sonra olabilir. Çalışmamız âhiretle ilgili olduğu için muzarinin sadece istikbale delalet etmesini inceleyeceğiz. Muzari, geleceğe işaret eden bir zarfla kullanıldığında, ya da başına “س/سوف” harfleri geldiğinde istikbal ifade eder. Ayrıca şart, nasp edatları ve va’d ve va’id içeren cümleler, gelecek zaman anlamı içerir.²⁵ Anlam açısından ise muzârî fiil, yenilenme ve tekrara delalet eder. Örneğin (هُوَ يَحْفَظُ) “O ezberliyor/ezberler/ezberlemektedir.” cümlesinde fiil, ezberleme eyleminin tekrar ettiğine delalet eder.²⁶ Bazen kelimada muhataba anlatılan olayı yaşıyormuş havası vermek için de muzari kullanılır. Örneğin (ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ) âyetteki “تُبْعَثُونَ” eyleminin bu üslupla gelmesi, dinleyiciye hadiseyi müşahade ettirmek içindir.²⁷

Âhirete ait mükâfat ve ceza âyetlerinde geçen muzari fiiller, mana açısından tekrar ifade etmekte ve muhataba olayı yaşıyormuş havası vermektedir. Mutta-

²⁴ Muhammed bin Yezîd Müberred, *el-Muktedab* (Kahire: Vizâratü'l-Evkâf, 1994), 2/2.

²⁵ Sâmerriâi, *Meâni'n-nahv*, 3/392-394.

²⁶ Sâmerriâi, *Me'âni'l-ebniye fi'l-'Arabiyye* (Amman: Daru 'Ammar, 2007), 9.

²⁷ Kazvînî, *el-İzah*, 31.

kilere verilecek ikramlardan yeme içme ve elbise giyme; cehennemlikler için ateşle yüzlerinin dağlanması, irinden içirme, ateşte yüzme cezaları muzari fiille ifade edilmiştir.

1.2.1 Mükâfata Örnek Âyetler

Örnek 1

(يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكُؤُوسٍ مِنْ مَعِينٍ)

“Aralarında, kaynaktan doldurulmuş kadehler dolaştırılır.” es-Sâffât 37/45.

Âyette cennetlikler arasında kadehlerin dolaştırılacağı “يُطَافُ” muzari fiiliyle ifade edilmiştir. Fiil, va'd içerdiği için geleceğe delalet etmektedir. Ayrıca muzari kullanım, kadehlerin yenileneceği ve cennetliklerin bu kadehlerden istedikleri zaman içebilecekleri anlamını ortaya çıkarmaktadır. Zuhruf Sûresi 71. âyet bize ipucu vermektedir. Şöyle ki: “Orada canların istediği, gözlerin zevk aldığı her şey vardır ve siz orada sonsuza kadar kalıcısınız.”

Örnek 2

(يَلْبَسُونَ مِنْ سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَقَابِلِينَ)

“Dostlarla karşı karşıya ipekli ve sırmalı elbiseler giyerler.” ed-Duhân 44/53.

Muttakilerin cennette ipek ve sırmalı elbiseler giyeceği âyette muzari fiiliyle zikredilmiştir. Bu hadise âhirete yönelik va'di içerdiği için eylemin zamanı geleceğe dönüşmüştür. “يَلْبَسُونَ” eyleminin bu üslupla gelmesi, âyette zikredilen kıyafetlerin sürekli muttakilerin üzerinde kalmayacağına, değiştirme ve çıkarma yapabileceğine işaret eder. Çünkü beyan, fiil ve muzari zamanla anlatılmıştır.

1.2.2 Cezaya Örnek Âyetler

Örnek 1

(وَيُسْفَى مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُبَسِّغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ)

“Orada zorbaya yanan gövdelerden sızan su içirilecektir! Onu yutmaya çalışacak, fakat boğazından geçiremeyecektir, ona her taraftan ölüm gelecek, ama ölmeyecektir.” İbrâhîm 14/16-17.

Bir önceki âyette “Peygamberler yardım istediler ve sonunda bütün inatçı zorbalar hüsrana uğradı.” denilmektedir. Bu bölümde ise onlara gövdeden sızan irin içirileceği ve yutmaya çalışacakları, fakat yutamayacakları sürekli ölümle yüz yüze gelecekleri “يَتَجَرَّعُهُ/يَأْتِيهِ/يُسْفَى” muzari fiillerle ifade edilmiştir. Bu üslupla cehennemliklere zikredilen azapların yenilenecek şekilde anlatıldığı gibi muhataba da olayı yaşıyor havası verilmektedir.

Örnek 2

(تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ)

“Ateş yüzlerine vuracak, orada dudakları çekilmiş, dişleri görünür bir halde bulunacaklar” el-Mü'minûn 23 /104.

Terazisi hafif gelenlerin hüsrana uğrayacağı ve cehennemde ebedi kalacağı bir önceki âyette zikredilmiştir. Mezkûr âyette ise bu kişilerin yüzlerine ateş vuracağı muzari fiiliyle takdim edilmiştir. “تَلْفَحُ” eyleminin muzari gelmesi, günahkârın yüzüne ateşin vuruşunu canlandırmakta ve dinleyeni olayı yaşıyormuş gibi hissettirmekte ve etkisi altına almaktadır.²⁸

1.3. “سَوْفَ/س” İle İstikbal İfade Etme

Bir fiilin anlamını gelecek zamana delalet ettirmenin yollarından biri de muzarinin başına “سَوْفَ/س” edatlarından birinin getirilmesidir. “س” genel olarak yakın bir vakte işaret eder. “سَوْفَ” ise uzak zamana işaret eder.²⁹ Örneğin “سَأَكْتُبُ” “yazacağım” dediğimizde yazma eyleminin yakın zamanda yapılacağına işaret edilirken “سَوْفَ أَكْتُبُ” ile ifade edildiğinde eylemin daha ileri vakitte yapılacağı anlaşılmaktadır. Bu edatların fiillerin zamanını değiştirdiğini zikretmiştik. Yine bu edatlar, tekid anlamı da içerir. Özellikle va’d ve va’idlerde eylemin kesin olacağına işaret eder.³⁰ Âhirete yönelik ödül ve cezaların geçtiği âyetlerde hitap direk va’d ve va’id şeklinde ise fiiller “سَوْفَ/س” ile istikbal ifade eden yapıda kullanılmaktadır.

1.3.1. Mükâfata Örnek Âyetler

Örnek 1

(وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا)

“İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanları da, içinde ebediyen kalmak üzere, altından ırmaklar akan cennetlere sokacağız.” en-Nisâ 4/122.

İman edip yararlı amel işleyenlerin cennete girdirileceği âyette belirtilmektedir. Bu bilgi “نُدْخِلُ” muzari fiiline “س” harfi ilave edilerek aktarılmıştır. Bu harf, eylemin anlamını geleceğe dönüştürdüğü gibi manayı da pekiştirmiştir, çünkü âyet iman eden ve salih amel işleyenlere va’di içermektedir. Âyette “سَوْفَ” yerine “س” nin gelmesini şöyle izah edebiliriz: Mezkûr âyetin siyakı olan 118-121. âyetlerde şeytanın insanları saptırmaya çalışması anlatılmaktadır. Sonuç cümlesinde ise şeytan ve ona uyanların yerinin cehennem olduğu bildirilmektedir. Anlaşılan mezkûr âyetlerde iki grubun kıyaslaması yapılmakta muktezayı hal de ödülün yakın zamanda olması hissini vermeyi gerektirmektedir. Bu nedenle “نُدْخِلُ” fiili, “سَوْفَ” yerine “س” harfi ile kullanılmış olabilir.

Örnek 2

(وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا)

²⁸ Seyyid Kutub, *fi Zilâli'l-Kur'ân* (Kahire: Daru'ş-Şurûk, 2003), 4/650.

²⁹ Abdullah İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb*, thk. Berakat Yusuf Hebbuh (Beyrut: Dâru'l-Erkâm bin Ebi'l-Erkâm, 1999), 1/138.

³⁰ İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb*, 1/222-223.

“Kim Allah'ın rızasını elde etmek için bunu yaparsa biz ona ileride büyük bir karşılık vereceğiz.” en-Nisâ 4/114.

Bahse konu âyetin başında “Onların fısılâşmalarının birçoğunda hayır yoktur, ancak bir sadaka verilmesini yahut bir iyilik yapılmasını ya da insanların arasının düzeltilmesini isteyenler müstesnadır.” denilmektedir. Bu bölümde ise Allah rızası için sadaka veren, insanların arasını düzeltenlerin büyük bir ödülle mükâfatlandırılacakları “فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ” tabiriyle ifade edilmektedir. “سَوْفَ” eki “نُؤْتِي” eyleminin anlamını geleceğe dönüştürmektedir. Âyetteki büyük ecirden kasıt ise cennettir.³¹ Bu mükâfât âhirette olacağı için muktaza-yı hale uygun olarak fiilin başına “سَوْفَ” harfi getirilmiştir denilebilir.

1.3.2. Cezaya Örnek Âyetler

Örnek 1

(إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُضَلِّيهِمْ تَارًا)

“Şüphesiz ki, âyetlerimizi inkâr edenleri bir ateşe sokacağız;” en-Nisâ 4/56.

“سَوْفَ” edatı “نُضَلِّي” muzari fiilinin anlamını geleceğe dönüştürdüğü gibi Allah'ın inkârcılara tehdit ve vaidini pekiştirmektedir.³² Mezkûr âyetin geçtiği surenin 55. âyetinde “Onlardan bir kısmı İbrâhim'e inandı, kimi de ondan yüz çevirdi; kavurucu bir ateş olarak cehennem yeter.” denilerek bir hakikat dile getirilmiştir. İnkârcıların ateşe atılma cezası ahirette olacağı için muktaza-yı hale uygun olarak bahse konu âyette bu kişilerin cezası ifade edilirken fiil “سَوْفَ” harfi ile kullanılmıştır.

Örnek 2

(فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ عَذَابٌ)

“Sonra bunların ardından artık namazı kılmayan ve nefsânî arzulara uyan bir nesil geldi. Bunlar elbette azgınlıklarının cezasını bulacaklardır.” Meryem 19/59.

Namazı zayi eden ve şehvetlerine uyanların cezası gelecek zaman ifade eden “فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ” fiiliyle aktarılmıştır. Beyanın dünyadaki muhataplara yapıldığı âyetin mefhumundan anlaşılmaktadır. Âyette zikredilen ceza ise âhirette gerçekleşecektir, çünkü “عَذَابٌ” sözcüğü cehennemdeki vadiye işaret etmektedir.³³ Hale uygun olarak anlatım gelecek zaman ifade eden fiille yapılmıştır.

1.4. Emir Fiil

Emir, bir şeyin yapılmasını muhataptan isteme işidir. Dil bilginlerince belli kalıba göre fiillerin düzenlenme işi veya emir içeren yapıların kullanımınıdır. Belagat âlimlerince emir aslında talep ifade eder, fakat bazen bu minvalde kulla-

³¹ Sabûnî, Safvetu't-tefâsîr, 1/305.

³² Muhammed Ebussuûd, İrşâdu'l-akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm (Beyrut: Dâru İhyâi Turâsî'l-'Arabîyyi, ts.), 2/191.

³³ Zemahşerî, el-Keşşaf, 779.

nılmaz. Tazim, tahkir, emir gibi anlamlar içerir. Hangi manada kullanıldığı cümlelerin söylendiği ortam ve durumdan anlaşılır.³⁴ Emir, asıl mânası olan vücutluk dışında kullanılması Arap dilinin doğası gereğidir. Bir başka ifadeyle dilin kullanımında zaten mevcut olan bir durumdur. Bu durum sadece Arap diline has bir olgu olmayıp diğer dillerde de mevcuttur.³⁵

Âhirete yönelik mükâfat ve cezaların emirle anlatılması, ödülde tazim ve ikramı vurgulama; cezada tahkir ve tehdit maksatlıdır. Yine iki mevzuda da hitabı daha canlı hale getirme amaçlıdır.

1.4.1. Mükâfata Örnek Âyetler

Örnek 1

(وَسَبِّحْ لِلَّهِ أَتَقُوا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ)

“Rablerine karşı gelmekten sakınanlar da gruplar halinde cennete sevk edilecek. Niha yet oraya vardıklarında cennetin kapıları açılmış olacak; bekçileri onlara, “Selâm size! Hoş geldiniz! Ebedî olarak kalmak üzere buyurun girin cennete!” diyecek.” ez-Zümer 39/72.

Müminlerin cennete kavuşma ödülü âyette “ادخلوها” emir fiiliyle aktarılmıştır. Buradaki ifade emirden ziyade tazim ve ikram maksatlıdır,³⁶ çünkü bu ifadeden önce meleklerin bu kişilere selam vermesi ve “طِبْتُمْ” ifadesini kullanmaları emrin tazim içerdiğine işarettir. Ayrıca metindeki hitap diyalog yoluyla aktarılmıştır. Şöyle ki, kelimada cennetin bekçileri ve cennete girenler olmak üzere iki taraf bulunmaktadır. Müminlerin cennette karşılanmalarının diyalog şeklinde anlatılması olayı daha canlı ve etkileyici hale getirmiştir, çünkü diyalog üslubu söze canlılık kattığı gibi dinleyiciyi de daha çok etkilemektedir.³⁷

Örnek 2

(كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ)

“(Onlara denecek ki:) “Yaptıklarınızın karşılığı olarak, sıra sıra dizilmiş koltuklara yaslanarak âfiyetle yiyin için.” et-Tûr 52/19.

Âyette cennetliklere mükâfat olarak dünyadaki yaptıklarınıza karşılık “iyininiz içiniz” ifadesi emir formunda gelmiştir. Buradaki emir sigası onlardan bir şeyi zorunlu yapmayı değil, istediklerini yiyebilmeyi kapsayan ikram ve hürmeti içerir.³⁸

1.4.2. Cezaya Örnek Âyetler

Örnek 1

(وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوِيهِمُ النَّارُ كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ)

³⁴ Ali Bulut, *Belâgat Beyan-Meânî-Bedî* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2019), 120.

³⁵ M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1980), 48-49.

³⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 24/72.

³⁷ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı Romanın Unsurları I*. (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2018), 277-278.

³⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 27/46.

“Günaha batanların varacakları yer ise ateştir. Oradan her çıkmak istediklerinde oraya geri çevrilirler ve kendilerine şöyle denir: “Asılsız saydığınız cehennem azabını tadın!” es-Secde 32/20.

Cehennemde ateş içinde olanların ateşten çıkmaya teşebbüs edecekleri âyette belirtilmektedir. Bu kişilere “*tadın azabı*” ifadesinin emir şeklinde geldiği görülmektedir. (ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ) “*Cehennem azabını tadın!*” cümlesinde beyanın emir formunda gelmesi cehennemlikleri tahkir maksatlardır.³⁹ Azap için “ذَاتٍ” fiilinin kullanılması da alaya, tahkire işaret eden unsurlardan biridir, çünkü tatmak daha çok insana zevk veren nesnelere içindir. Diğer taraftan ateşin zikredilmesi tehdit anlamı içermesine vesiledir.⁴⁰

Örnek 2

(ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ #تُخَذُوا لِعَذَابِهِمْ لِقَاءَ أُولَئِكَ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ)

“(Görevlilere şöyle denir:) “O günahkârı yakalayıp cehennem ortasına sürükleyin. Sonra başının üstünden kaynar su dökerek cezalandırın. Tat bakalım; zira sen (akılca) güçlü ve itibarlısın.” ed-Duhân 44/47-50.

“فَاعْتَلَوْهُ” kelimesi bir kişinin yaka paça tutulup hapis veya öldürmek için götürülmesini içerir. Bu sözcüğün emirle ifadesi korkutma ve tehdit içerir. Diğer bir emir formunda gelen “صُبُّوا” lafzı azabın şiddetini göstermek için kullanılmıştır. Hac Sûresi 19. âyette bu kelimenin muzari sigada kullanılması (يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُؤُسِهِمْ) bahse konu âyetteki “صُبُّوا” lafzındaki korkutmanın şiddetini ortaya çıkartır. Yine “إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ” emir fiili, alay maksatlardır, çünkü emirin akabinde gelen (الْحَكِيمُ) ifade bunu desteklemektedir. Rivayetlerden Ebu Cehil’in şöyle dediği anlaşılmaktadır: “Benden daha şerefli ve cömert kimse yoktur. Allah’a yemin olsun ki ne sen ne rabbin bana bir şey yapamazsın.” demiştir. Bahse konu âyet bu ifade üzerine inmiştir.⁴¹ Yine âyette kullanılan üslup çeşidinden bir diğeri de Allah ile cehennem görevlileri arasındaki diyalogdur. Bu üslup, cehennemliklerin âhirette karşılaşacağı durumu daha canlı ve etkileyici hale getirmektedir.

2. İsim Cümlesi

İsim, bir şeyin zatına delâlet eden ve zamanla da ilişkisi olmayan sözcüktür.⁴² Diğer bir ifadeyle varlıkları birbirinden ayırmaya yarayan zamanla sınırlanmayan sözcüklerdir.

İsmin bir de cümle içinde anlama vaptığı tesir vardır. Curcânî bu konuda şöyle der: “İsim, cümlede haber olursa yavaş yavaş tekrar etmeyen yenilenmeyen sabitliğe

³⁹ Sabûnî, *Safvetu't-tefâsîr*, 2/505.

⁴⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 21/232.

⁴¹ Zemaşşerî, *el-Keşşaf*, 1258.

⁴² Abdurrahman Hasen Habenneke *el-Meydânî, el-Belâğatu'l-Arabiyye ususuhâ ulûmuhâ ve funûnuhâ* (Riyad: Dâru Tayyibe, 1996), 2/98.

işaret eder.” Konunun daha iyi anlaşılması için şu örneği vermektedir. (زَيْدٌ مُنْطَلِقٌ) “Zeyd ayrılandır.” cümlesinde “مُنْطَلِقٌ” kelimesi isimdir ve cümledeki yeri haberdir. Zeyd’in ayrılışının sabitliğini vurgulamak için bu sözcük isim gelmiştir.⁴³

er-Râzî (öl. 606/1210) de ismi, zamanla sınırlı olmayan şekilde tarif etmektedir. Bir şeyin sabitliği ifade edilecekse isimle haber vermek gerektiğini Kehf Sûresi 18. âyet üzerinden şöyle açıklar: “وَكَلِّبُهُمْ بِاسِطٍ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ” “köpeklerin yere uzanması” “بِاسِطٍ” ism-i fâil lafzıyla ifade edilmiştir. Bu tabirde amaç, köpeklerin yere uzandığını haber vermek değil, bu hallerinin sabitliğini belirtmektir. Bu nedenle fiil yerine ism-i fâil kullanılmıştır.⁴⁴

İsm-i fâil, bazı yerlerde işin failde sabit ve kökleşmiş olduğuna delâlet eder, fakat fiilde böyle bir özellik yoktur. Örneğin (فُلَانٌ شَرِبَ الْخَمْرَ) “Filanca şarap içti.” denildiğinde bu ifadeden sarhoşluğun sabitliği anlaşılmaz. Kişinin bir defaya mahsus içtiği bile düşünülebilir, fakat kelam, fiil yerine ism-i fâille “شَارِبٌ” söylenirse sarhoşluğun o kisiye bir alışkanlık haline geldiği ortaya konmuş olur.⁴⁵

Modern dilbilimcilerden Sâmerrâî ise ismin cümledeki yerine göre manaya tesirini şöyle açıklar: “İsim, cümlede mûsned (yüklem) olursa sabitliğe delâlet eder. Örneğin, (حَالِدٌ مُجْتَهِدٌ) “Halit çalışkandır.” cümlesinde mûsned olan “مُجْتَهِدٌ” kelimesi isim olduğu için Halit’te çalışmanın sabit olduğu anlaşılmaktadır. Fakat o, fiil olursa sabitliğe işaret etmez. Örneğin (يَجْتَهِدُ حَالِدٌ) “Halit çalışıyor/çalışır/çalışacaktır.” cümlesidir. Mûsned burada fiil geldiği için sabitliğe delâlet etmez.”⁴⁶

Arapçada isim cümlesi, mübteda ve haberden oluşur. Diğer bir ifadeyle özne ve yüklemidir. Haber temelde müfret ve cümleden oluşur. Cümle haber ise isim, fiil, şibih cümleden meydana gelmektedir⁴⁷. Mübteda, Türkçedeki özneye; haber ise yükleme denk gelmektedir.

el-Alevî (doğ. 1267-öl. 1348) isim cümlesiyle hitabın mânaya tesirini şöyle açıklar: “Bir hitap ne zaman isim cümlesiyle olursa onda iki mâna ortaya çıkar: 1- İşi sadece öznenin (fail) yaptığını baskalarının ona ortak olmadığını ifade ederek işi sadece o faille has kılar. 2- Gave evlemi özneye (fail) mahsus kulma deâil, mefhumu dinleyeninin zihninde kuvvetlendirmek zihnini şüphe ve tereddütten arındırmaktır.”⁴⁸

Mükâfat ve cezavla ilgili âyetlerde isim cümlelerinin haberi, şibih cümleli haberi mukaddem, isim, ism-i fail ve fiil şeklinde gelmektedir. Ayrıca bazı cümlelerin tekidli ve tekidsiz olduğu görülmektedir.

⁴³ Curcânî, *Delâilu'l-îcâz*, 174.

⁴⁴ Fahreddîn er-Râzî, *Nihâyetu'l-îcâz fî dirâyeti'l-îcâz*, thk. Nasrullah Hacimuftuoğlu (Beyrut: Dâru Sadr, 2004), 79-80.

⁴⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb* (Lübnan: Dâru'l-Fikr, 1981), 25/30.

⁴⁶ Sâmerrâî, *Me'âni'l-ebniye fî'l-'Arabiyye*, 9.

⁴⁷ Galâyînî, *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabiyye*, 339-347.

⁴⁸ Hamza b. Ali el-Alevî, *et-Tirâz li esrâri'l-belâğa ve 'ulumi hakâiki'l-îcâz* (Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 2002), 2/25-27.

2.1. Şibih Cümleli Haber-i Mukaddem

Haber çeşitlerinden biri de şibih cümledir. Arapçada car, mecrur ve zarftan oluşan terkibe denir.⁴⁹ Bu yapı cümlede genellikle haber konumundadır. Cümle diziliminde esas olan haberin mübtedadan sonra gelmesidir, fakat mübteda, nekra olursa car ve mecrurlu haber, mübtedadan önce zorunlu olarak gelir. Bu cümlemin dizim şekli sadece bilgi verme manası çıkar.⁵⁰ Âhirete yönelik mükâfat ve cezaların geçtiği âyetlerde en çok kullanılan haber çeşitlerinden biri şibih cümleli haber-i mukaddemlerdir. Örneğin (وَلَهُمْ فِي الْأَجْرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ) “âhirette de onlar için büyük azap vardır.” (el-Bakara 2/114, el-Mâide 5/33-41) (وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ) “Pek değerli bir ödül de vardır.” (el-Hadîd 57/18). “لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ” “Bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır.” (Fâtır 35/7) ifadeleridir. Bu âyetlerde “لَهُمْ” haber-i mukaddem, “أَجْرٌ / مَغْفِرَةٌ / عَذَابٌ” kelimeleri ise mübtedadır.

Car ve mecrurlu haberin başta geldiği durumlardan biri de mübtedanın habere tahsisini göstermek içindir. Bu yapı ise mübtedanın marife geldiği yerlerde görülür. Örneğin (لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَعْذُ) Rûm Sûresi 4. âyetidir. “لِلَّهِ” şibih cümlesi başta gelerek işleri sadece Allah'a has kılmıştır⁵¹ Konumuzla ilgili âyetlerde böyle bir kullanıma rastlayamadık.

2.1.1. Mükâfata Örnek Âyetler

Örnek 1

(فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ حَسَنَاتٌ)

“Oralarda, huyu güzel, yüzü güzel kadınlar var.” er-Rahmân 55/70.

Cennetliklere huyu ve yüzü güzel bayanlar verileceği isim cümlesi şeklinde beyan edilmiştir. Ayrıca haber, şibih cümle ve mukaddem olarak ifade edilmiştir. Bu kadınların cennette her zaman var olacağını belirtmek için beyan isim cümlesi; müsnedün ileyh “خَيْرَاتٌ” nekra geldiği için de haber zorunlu olarak öne geçmiştir. Bu ifade tarzı muhataba bilgi verme maksatlıdır. Yukarıdaki âyetin anlamı “Oralarda iyilikler ve güzellikler vardır.” şeklinde de tercüme edilmektedir. Çünkü “خَيْرَاتٌ” sözcüğü cemi müennestir ve iyilik anlamına gelen “خَيْرَةٌ” kelimesinin çoğuludur.⁵² Cemi müennes bayanları kapsadığı gibi gayri akil çoğulları da kapsamaktadır. Bu nedenle âyete “Oralarda iyilikler ve güzellikler vardır.” anlamı verilebilir.

Örnek 2

(لَكِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ عُرفٌ مِنْ فَوْقِهَا عُرفٌ مَبْنِيَةٌ تُجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ)

⁴⁹ Abdullah İbn Hişâm, *Muğni'l-lebib*, thk. Berakat Yusuf Hebbuh (Beyrut: Dâru'l-Erkâm b. Ebi'l-Erkâm, 1999), 2/7.

⁵⁰ Sâmerî, *Meâni'n-nahv*, 1/188.

⁵¹ Abbas, *el-Belâğa funûnuhâ ve efnânuhâ* (Amman: Dâru'l-Furkân, 1997), 1/229.

⁵² İsmail b. Hammad Cevherî, *es-Sihâh*, thk. Muhammed Muhammed Tamir (Kahire; Dâru'l-Hadîs, 2009), 351.

“Öte yandan, rablerine karşı gelmekten sakınanlara gelince onların, altından ırmaklar akan, birbiri üzerine yapılmış odaları olacak.” ez-Zümer 39 /20.

Rablerine karşı gelmekten sakınanlara altından ırmaklar akan birbiri üzerine yapılmış odalar verileceği isim cümlesi ve haberi öne alınarak zikredilmiştir. Verilen bu nimetin sürekliliğini ifade için cümle isimle ifade edilmiştir. Odaların azamet ve konforunu göstermek için “عُرْبٌ” kelimesi nekra gelmiştir. Bir kelime nekra beyan edildiğinde kimi yerlerde bir cins veya türe işaret ettiği gibi bazı yerlerde ise ta’zîm, teksîr, taklîl ve tahkîr anlamlarını içerir.⁵³

2.1.2. Cezaya Örnek Âyetler:

Örnek 1

(لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ)

“Onlar için kaynar sudan ibaret bir içecek ve elem verici bir azap vardır.” el-En’âm 6/70.

Âyetin başlangıcında “Dünya hayatının aldattığı, dinlerini bir oyuncak ve eğlence edinen kimseleri bir tarafa bırak.” denilmiş, sonuç cümlesinde ise cehennemlikler için kaynar su ve elim bir azabın olduğu zikredilmiştir. İfade isim cümlesi şeklinde geldiği gibi haber de öne çekilmiştir. Mübteda, nekra olduğu için haber de zorunlu olarak öne geçmiştir. Âyette tabir, isim cümlesiyle aktarılarak zikredilen azabın daimiliği vurgulanmıştır. Ayrıca “شَرَابٌ” ve “عَذَابٌ” sözcükleri nekra kullanılarak azabın korkunçluğu daha da artırılmıştır. Bu lafızlar nekra kullanılarak insanın bildiği tanıdığı azaplara benzemez hale dönüşmüştür.

Örnek 2

(إِنَّ لَدَيْنَا أَنْكَالًا وَجَحِيمًا وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا)

“Kuşkusuz katımızda (onlar için) prangalar, yakıcı bir ateş, boğazdan geçmez bir yiyecek, elem verici bir azap vardır.” el-Müzzemmil 73/12-13.

Bir önceki âyette nimet içinde yüzen, vahyi kabul etmeyen yalancılardan bahsedilmektedir. Bahse konu bölümde ise bu kişilere prangalar, yakıcı bir ateş, boğazdan geçmez bir yiyecek ve elim verici bir azabın verileceği isim cümlesiyle beyan edilmiş ve haber öne alınmıştır. Muhataplara bu cezaların sürekli olduğu mesajı verilmiştir. Ayrıca “إِنَّ” tekid edatıyla verilen haber daha da pekiştirilmiştir.

2.2. Haberin İsm-i Fâ’il Olması

İsm-i fâil, fiil gibi amel eden isimlerdendir. Örneğin “صَارِبٌ/مُكْرِمٌ” sigasında gelenler gibidir. Anlam açısından mazi, hal ve istikbale delalet eder. Ayrıca bir şeyin devamlılığına da işaret eder. Örneğin, (إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ ذَلِكُمْ اللَّهُ فَالِقُ تُوْفِكُونَ) En’âm Sûresi 95. âyetteki “فَالِقُ/مُخْرِجٌ” sözcükleridir. Al-

⁵³ Suyûtî, *el-İtkân fi ‘ulûmi’l-Kur’ân*, thk. Mustafa Şeyh Mustafa (Beyrut: Muessesetu’r-Risâle, 2008), 405.

lah, taneyi yarma ölüm olayını her zaman gerçekleştirir. Bu nedenle burada devamlılığa işaret için ism-i fâiller kullanılmıştır.⁵⁴ Âhirete yönelik ödül ve cezayı içeren ayetlerde ise ism-i fâil, sübut, çokluk ve gelecek anlamı içermektedir.

2.2.1. Mükâfata Örnek Âyetler

Örnek 1

(فَأُولَئِكَ لَهُمْ جَزَاءُ الصَّغْفِ بِمَا عَمَلُوا وَهُمْ فِي الْغُرَفَاتِ أُمْنُونَ)

“Yaptıklarına karşılık onlara kat kat fazlası mükâfat vardır ve onlar köşklerde huzur ve güven içinde yaşayacaklar.” Sebe 34/37.

“أمْنُونَ” lafzı cümlede haberdır ve zaman açısından şimdiki zamana işaret etmez, çünkü bu sözcüğün geçtiği cümledeki “الْغُرَفَاتِ” kelimesi cennet köşklarine işaret etmektedir.⁵⁵ Bu nedenle ödül âhirette verilecek mükâfatla ilgilidir. “أمْنُونَ” sözcüğü gelecek anlamla birlikte süreklilik de içermektedir,⁵⁶ çünkü mezkûr âyette “Yaptıklarına karşılık onlara kat kat fazlası mükâfat vardır ve onlar köşklerde huzur ve güven içinde yaşayacaklar.” denilmektedir. Cümlenin mefhumunda verilecek nimet ve mükâfatların sonsuz olacağına işaret vardır. Çünkü insan daima güven ve emniyet içinde yaşamak ister. Bir an gelip tükenecek ve geri alınabilecek bir ödülün gönül rahatlığıyla zevk almaz.⁵⁷

Örnek 2

(هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَكِّئُونَ)

“Kendileri ve eşleri gölgelik yerlerde, tahtlarına kurulacaklar.” Yâsîn 36/56.

“مُتَكِّئُونَ” lafzının cümledeki konumu haberdır ve ism-i fâil kalıbındadır. Bu sözcük şimdiki zaman veya süreklilik ifade etmez, fakat gelecek zamana işaret eder, çünkü anlatılan olaylar cennette gerçekleşecektir. Bir önceki âyette “O gün cennetlikler safa sürmekle meşguldürler.” denilmesi bu görüşü desteklemektedir. “مُتَكِّئُونَ” ism-i fâili süreklilik anlamı da içermez, çünkü cennette sadece tahtlarda oturma işi olmayacaktır. Bunun dışında gölgeliklerde ve pınar başlarında canlarının istediği çeşitli meyveler arasında olma olacaktır. (el-Mürselât 77/41) Yine köşklerde huzur ve güven içinde yaşama da vardır. (Sebe 34/37)

2.2.2. Cezaya Örnek Âyetler

Örnek 1

(فَمَا لِيُؤْنَسُ مِنْهَا الْبُطُونُ إِلَّا كَلُونَ مِنْ شَجَرٍ مِنْ زُؤَامٍ)

“Mutlaka zakkum ağacından yiyeceksiniz. Karınlarınızı onunla dolduracaksınız.” Vâkıa 56/52.

⁵⁴ Sâmerrâî, *Meâni'n-nahv*, 3/197-201.

⁵⁵ Ebussuûd, *İrşâdu'l-akli's-selîm ilâ mezâye'l-Kitâbi'l-Kerîm*, 7/136.

⁵⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 22/218.

⁵⁷ Ebu'l-Â'lâ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân* (İstanbul; İnsan Yayınları, ts),4/533.

Âyetteki (مَالِئُونَ/لَاكُونَ) ism-i fâilleri bir önceki âyette geçen “إِنَّكُمْ” müptedasının haberleridir.⁵⁸ Bu sözcüklerin işaret ettiği, zakkum yeme ve karınları zakkumla doldurma eylemleri âhirette olacağı için şimdiki zamanı içermez, çünkü mezkûr âyetin geçtiği sûrede kıyamet günü insanların üç grup olacağından bahsedilmekte, bahse konu âyetlerin geçtiği bölümde de amel defterini soldan alanların cezası aktarılmaktadır. Ayrıca bu kelimeler sürekliliğe de işaret etmez, ancak gelecek anlamı içerir, çünkü cehennemliklere azap sadece zakkum yedirmekle olmayacaktır. Gövdelerden sızan su da içirilecektir. (İbrahim 14/16) Bu ifade muzari fiille ifade edilseydi (لَيَأْكُلُونَ مِنْ شَجَرٍ مِنْ رَقُومٍ فَيَمْلَأُونَ مِنْهَا أَبْطُونَ) “Onlar zakkum ağacından yiyecekler ve karınlarını ondan doyuracaklar” zakkum yeme ve karınlarını onunla doldurmanın daha yoğunlukla yapıldığına işaret etmezdi, çünkü ism-i fâil zaman ifade etmekle birlikte çokluk içerdiğinden muzariye göre daha fazla sıklığa delalet etmektedir.

Örnek 2

(إِنَّكُمْ لَدَاتِقُونَ الْعَذَابِ الْآلِيمِ)

“Ama siz, o acı azabı tadacaksınız!” es-Sâffât 37/38.

Âyette günahkârların elim azabı tadacakları “دَاتِقُونَ” ism-i fâilinın çoğulu “دَاتِقُونَ” ile ifade edilmiştir. Bu sözcük azap kelimesine muzaf olduğu için “ن” harfi düşmüştür. Bu kelime cümlede haber konumundadır ve gelecek anlamı içermektedir, çünkü aynı surenin 35-38 âyetlerinde “Ne zaman onlara, “Allah’tan başka tanrı yoktur.” denilse küstahlık edip kibre kapılan, cinlere kapılmış bir şairin sözüyle tanrılarımızı mı bırakacağız!” diyen kişilerden bahsedilmektedir. Mezkûr âyette ise bunlara verilecek azap ifade edilmiştir. Hitap dünyadakilere yönelik, fakat azap âhirete ait olduğu için ism-i fâil gelecek anlamı içermektedir.

2.3. Haberin Fiil Olması

Müsnedi (haber) fiil olan cümlede asıl olan fiilin müsnedün ileyhe (özne) takdim edilmesidir. Örneğin (قَدِمَ سَعِيدٌ) “Said geldi.” gibi, fakat bu cümle (سَعِيدٌ قَدِمَ) “Said geldi.” şeklinde müsnedün ileyhın takdimiyle söylenirse anlamda ne değişir? Belagat bilginleri bu hususu şöyle özetlemişlerdir: 1-Tahsis veya hasr ifade eder 2-Muhatabın şüphesini bertaraf etmek için müsnedün ileyih fiilin önüne geçirilir. 3-Tazim veya küçümseme maksatludur.⁵⁹

2.3.1. Mükâfata Örnek Âyetler

Örnek 1

(إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ)

“Şüphesiz ki Allah, iman edip din ve dünyaya yararlı işler yapanları, altından ırmaklar akan cennetlere sokacaktır.” Muhammed 47/12.

⁵⁸ Muhyiddin Dervîş, *İrâbu'l-Kurâni'l-Kerîm ve beyânühü* (Beirut, Dâru İbn Kesîr, 1992), 9/435.

⁵⁹ Sâmerî, *Meâni'n-nahv*, 1/193-194.

Mezkûr âyetin öncesinde “Bu, iman edenlerin yar ve yardımcılarının Allah olması-
nın, kâfirlerin ise böyle bir yardımcılarının bulunmamasının sonucudur.” denilmektedir.
Bahse konu bölümde “Allah, iman eden ve salih amel işleyenleri cennete girdirecektir” ifadesinde haber “يُدْحَلُ” fiiliyle beyan edilmiş ve Allah lafzı cümlede öne geçirilmiştir. İsmi, cümlede ilk öge olmasıyla sadece Allah’ın cennete girdireceği belirtilmiş, kâfirlerin yardım umdukları put veya benzeri şeylerin herhangi bir rolünün olmadığı ortaya konmuştur. Ayrıca Allah lafzına, tazim yapılmıştır. Müsned, fiil gelerek inananların cennette girişlerini tasvir etmiştir.

Örnek 2

(إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا)

“İyiler ise içindekine güzel koku katılmış bir kadehten içecekler.” el-İnsân 76/5.

Ebrar olanların güzel koku katılmış bir kadehten içecekleri ifadesinde mübteda isim “الْأَبْرَارَ”; haber ise “يَشْرَبُونَ” fiil olarak gelmiştir. Cümle çıkartıldı. Haberin, fiil olmasıyla da içme işinin yenileneceğine delalet edilmiştir.

2.3.2. Cezaya Örnek Âyetler

Örnek 1

(وَهُمْ يَصْطَرِحُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلْ)

“Ve onlar orada, “Rabbimiz! Bizi çıkar da yapmış olduklarımızdan tamamen başka, iyi işler yapalım” diye feryat ederler.” Fâtır 40/37.

Kıyamet günü cehennemliklerin feryat edişi isim cümlesi, haberi ise “يَصْطَرِحُونَ” muzari gelmiştir. Fiilin muzari beyanıyla bağrıışma eyleminin yenileceğine işaret edilmiş ve sanki dinleyiciye olayı yaşıyor havası verilmiştir. İfade isim cümlesi şeklinde geldiği için “هُم” zamiri cümlenin başlangıcında gelmiştir. Bu üslupta cehennemliklerin açıkça tahkirini sağlamıştır.

Örnek 2

(يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُنْتَوُونَ)

“O gün onlar ateşle sınanacaklar!” ez-Zâriyat 35/13.

“يُنْتَوُونَ” sözcüğünün cümledeki konumu haberdir.⁶⁰ Âyette cehennemliklerin ateşle sınanacakları “يُنْتَوُونَ” meçhul muzari fiiliyle ifade edilmiştir. Bu üslub ateşin sürekli yenileneceği veya ateşin şiddetinin farklı olacağına da delalet eder, çünkü ateşin yenilenmesi onun şiddetine tesir etmektedir. İnkârcılar dünyada cehennemde kızdırılan madenler gibi yanma işini imkânsız görmüşler “يُنْتَوُونَ” fiiliyle onlara azap âyette tablolştırılmıştır.⁶¹ “هُم” zamiri aynı surenin 10-12. âyetlerinde zikredilen “Yalancılar, hani son yargılama günü ne zaman?” diye soran kişilere döner.

⁶⁰ Dervîş, İ'râbu'l-Kurâni'l-Kerîm ve beyânühü, 9/341.

⁶¹ Kutub, fi Zilâli'l-Kur'ân, 6/3376.

2.4. Haberi İsim Olan Âyetlere Örnekler

Önceki bölümlerde ismin haber olması durumunda içerdiği mananın ne olduğunu zikretmiştik. Bu kısımda örnekler üzerinden değerlendirme yapılacaktır.

2.4.1 Mükâfata Örnek Âyetler

Örnek 1

(أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ)

“İşte bunlar, yaptıklarının karşılığı olarak içinde devamlı kalmak üzere cennetliklerdir.” el-Ahkâf 46/14.

Mezkûr âyetin siyakında “Rabbimiz Allah’tır.” diyen sonra da devamlı bu söze uygun yaşayanlara ne bir korku vardır ne de onlar üzüntü çekeceklerdir.” denilmektedir. Bu bölümde ise bu kişilerin cennet ashabı oldukları isim cümlesiyle ifade edilmiş ve haber “أَصْحَابُ الْجَنَّةِ” isimden meydana gelmiştir. Bu üslupla mezkûr şahısların cennet ehli olmalarının sabitliği belirtilmiş, ayrıca “خَالِدِينَ فِيهَا” sözcükleriyle anlam daha vurgulu hale getirilmiştir.

Örnek 2

(فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ)

“Onun barınağı da şüphe yok ki cennetin ta kendisidir.” en-Nâziât 79/41.

Rabbinin huzurunda (hesap vermekten) korkan ve nefesine kötü arzularını yasaklayan kişiye cennetin barınak yeri olduğu ifadesinin haberi, isimle “الْمَأْوَىٰ” zikredilmiştir. Müsnedin isim gelmesi, mezkûr şahısların cennette kalmasının devamlılığına işaret etmektedir. Cümle çıkartıldı

2.4.2. Cezaya Örnek Âyetler

Örnek 1

(وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا وَبئسَ المصيرُ)

“İnkâr edip âyetlerimizi yalan sayanlara gelince, onlar cehennemliktir ve orada ebedî olarak kalacaklardır. Ne kötü son!” et-Teğâbun 64/10.

İnkâr edip âyetleri yalan sayanlara ceza olarak ateş ashabı olma payesinin verileceği, isim cümlesi ve haberi “أَصْحَابُ النَّارِ” isimden oluşan tamlamayla ifade edilmiştir. Zikredilen şahısların ateş ehli olma durumlarının devamlılığını işaret için beyan bu üslupla gelmiştir. Ayrıca “خَالِدِينَ فِيهَا” terkihiyle mana daha vurgulu hale getirilmiştir.

Örnek 2

(فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ)

“Cehennem işte onun için tek barınaktır.” en-Nâziât 79/41.

Azgınlık yapan ve dünya hayatını âhirete tercih eden kişiye cehennem barınak yeri olduğu ifadesinin haberi, isimle “الْمَأْوَىٰ” zikredilmiştir. Müsnedin isim

olması cehennemî, mezkûr şahıslara devamlı ve sabit hale getirmiştir. Cümle çıkartıldı

2.5. Tekidli İsim Cümleleri

Aktarılan malumat hususunda muhatabın durumu çeşitlilik gösterdiği için kelimada te'kîd edatı kullanımı zarureti doğmuştur. Muhatap konu hakkında bilgi sahibi olmadığı gibi tereddütlü de değilse te'kîde gerek yoktur, fakat verilen bilgi hususunda mütereddî ise te'kîdle pekiştirmek iyi olur. İnkârcı ise de te'kîd zorunlu hale gelmektedir. İnkâr seviyesine göre de te'kîdin adedi çoğaltılır.⁶² Kelamı te'kid etmede kullanılan yöntemlerin en meşhuru bazı harfler ve edatlar aracılığıyla olur. Bunların bir kısmı şunlardır: اِنَّ/لَ/قَدْ/اِنَّمَا/أَلَا. Bir diğer yöntemde kelime tekrarı ya da cümleyle olur. İsim cümlesi fiil cümlesine göre te'kid ifade eder. Muhatabın haber karşısındaki tavrı üç kısımda ele alınabilir:

a- Muhatabın haberle ilgili zihninin boş olması ve haber hakkında mütereddî veya inkârcı olmaması: Bu haber çeşidinde tekit edatı kullanılmaz, çünkü muhatap aktarılan haber hususunda şüpheli veya inkârcı değildir. Bu haber çeşidine iptidai haber denir.

b- Muhatabın haberle ilgili tereddüt içinde olması ve kesin bilgiye ulaşma isteğinin olması: Bu çeşit haberde muhatabın şüphe ve tereddüdünün giderilmesi için bir te'kîdin kullanılması iyi olur, bu tarz habere talebi haber denir.

c- Muhatabın haber konusunda inkârcı olması veya haberin tersine inanması: Böyle durumlarda muhatabın inkârındaki seviyeye göre haberin bir veya daha çok tekit edatıyla aktarılması gerekir “إِنَّ خَالِدًا مُّسَافِرٌ” Muhakkak Halit misafirdir, denildiğinde muhatap hâlâ bu haber hususunda inkârcı ise “إِنَّ خَالِدًا لَّمْ يَسَافِرْ” tabir edilip te'kîd sayısı ikiye çıkarılır. Hâlâ inkârını sürdürürse “اللَّهُ إِنَّ خَالِدًا لَّمْ يَسَافِرْ” te'kîd sayısı üçe çıkarılıp muhatap iknaya zorlanır.⁶³ Âhirete yönelik ödül ve cezayı içeren ayetlerde ise cümlelerin bir ve iki tekid edatıyla kullanıldıkları görülmektedir.

Yukarıda zikredilen kuralların bazen kelimada uygulanmadığı da görülmektedir. Belagat kitaplarında bu husus (خُرُوجُ الْكَلَامِ عَنِ الْمُتَشَبِّهِ الظَّاهِرِ) “sözün zahiri duruma aykırı olması” olarak isimlendirilmektedir. Bazen aktarılan haber hakkında şüphe etmeyen kişi, tereddüt veya inkâr eden gibi değerlendirilir. Bu üslup bir maksada binaen yapılı ve rastgele kullanılmaz. Bu durum muktezâ-yı zâhire aykırı görünse de muktezâ-yı hâlâ uygundur. Zahiri duruma uygun olmama temel olarak iki şekilde olur: 1- Mü'mini münkir gibi veya inkârcı gibi kabul etmek. 2- İnkâr edeni mümin veya mütereddî olmayan gibi değerlendirmek.⁶⁴

⁶² Muhammed b. Abdullah Zerkeşî, *el-Burhan fi 'ulumi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Fadl İbrahim (Kahire: Dâru't-Turâs, 1984), 2/390.

⁶³ Abbas, *el-Belâğa funûnuhâ ve efnânuhâ* (Amman: Dâru'l-Furkân, 1997), 1/113-125.

⁶⁴ Seyyid Ahmed Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğa fi'l-meânî ve'l-beyân ve'l-bedî* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2013), 66-68.

2.5.1. Tek Tekid Edatlı Mükâfata Örnek Âyetler

Örnek 1

(إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ)

“Muttakiler cennetlerde ve pınar başlarındadır.” ez-Zâriyat 51/15.

Müttakilerin cennetlerde ve pınar başlarında olduğu isim cümlesiyle ifade edilmiştir. Gaye verilen bu mükâfatın sabit olduğunu ortaya koymak içindir. Ayrıca verilen haberin kesinliğini ifade için de “إِنَّ” tekid edatı kullanılmıştır, çünkü aynı surenin 48. âyetinde “*Şayet gerçekten doğru söylüyorsanız, bu tehdit hani ne zaman gerçekleşecek?*” diyen inatçı kâfir tipolojileri vardır. Bu kişilere 49-54. âyetlerde karşılaşacakları durumlar anlatılmış bahse konu âyetten itibaren müttakilerin durumu onlara aktarılmıştır.

Örnek 2

(إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي ظِلَالٍ وَعُيُونٍ)

“Şüphe yok ki takvâ sahipleri gölgeliklerde ve pınar başlarındadır.” el-Mürselât 77/41.

Mürselât Sûresinde 10 yerde (وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ) “*Hakkı yalanlayanların o gün vay haline!*” ifadesi geçmektedir. Sûrede yoğun bir şekilde hakkı yalanlayanlara vurgu yapılmaktadır. Bu kişilerin hallerine uygun olarak bu ayette verilen haber de tekidli kullanılmıştır.

2.5.2. Cezaya Örnek Âyetler

Örnek 1

(إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابٍ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ)

“Günaha batıp kalmış olanlar kuşkusuz cehennem azabında devamlı kalacaklar,” ez-Zuhuruf 43/74.

Âyette haberin tekid ile başlaması onun önemi ve konuyla ilgili tereddüdü olan kişinin tereddüdünü gidermek içindir.⁶⁵ Aynı surenin 65-66. âyetlerinde “*Günaha batıp kalmış olanlar kuşkusuz cehennem azabında devamlı kalacaklar. Bütün yaptıkları, kendileri farkında bile olmadan kıyametin ansızın kopmasını beklemekten ibaret!*” denilmektedir. Bu kişiler kıyameti ve cehennemi ciddiye almamakta aktarılan bilgilere tereddütle yaklaşmaktadırlar. Bunların hallerine uygun olarak bahse konu ayette “إِنَّ” tekid edatının kullanıldığı düşünülebilir.

Örnek 2

(طَعَامَ الْآتِمِ # نَّ شَجَرَتِ الرَّقُومِ)

“Zakkum ağacı günahkârın yiyeceğidir.” ed-Duhân 44/43-44.

Günahkârların yiyeceğinin zakkum olduğu “إِنَّ” tekid edatıyla pekiştirilmiştir. Bahse konu âyetlerin siyakı olan 34-36. âyetlerde “*Onlar, kesin bir dil ile şunu söylü-*

⁶⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 25/257.

yorlar: Bu iş bizim ilk (ve son olarak) ölüp gitmemizden ibarettir, biz artık yeniden diriltilecek değiliz. Siz doğru söylüyorsanız (ölmüş) babalarımızı geri getirin!” denilmektedir. Bu kişilerin münkirlikte ileri derecede oldukları âyetlerin birinci bölümündeki “Onlar, kesin bir dil ile şunu söylüyorlar.” ifadesinden anlaşılmaktadır. Zikredilen şahısların hallerine uygun olarak tekid edatı kullanılmıştır.

2.5.3. İki Tekid Edatlı Mükâfata Örnek Âyetler

Örnek 1

(جَنَاتٍ عَذْنٍ مُّفْتَحَةً لَهُمْ الْأَبْوَابُ وَإِنَّ لَهُمْ فِيهَا مِن مِّنْ حَسَنِ مَا بَ)

“Kuşkusuz Allah’a itaatsizlikten sakınanlara çok güzel bir gelecek, kapıları kendilerine ardına kadar açılacak adn cennetleri vardır.” Sâd 38/49-50.

Âyette müttakilere çok güzel bir gelecek ve kapıları ardına kadar açılacak adn cennetlerinin olduğu isim cümlesi ve haberi şibih olarak beyan edilmiş ve haberin doğruluğu içinde “ل/إِنَّ” edatları kullanılmıştır. Aynı sûrenin 28. âyetinde “Yoksa iman edip dünya ve âhirete yararlı işler yapanları yeryüzünde fesat çıkaranlarla bir mi tutacaktık? Yahut günah işlemekten sakınanları günaha batanlar gibi mi sayacaktık?” denilmektedir. Müttakilere verilecek mükâfatın kesinliğini ifade için tekid kullanılmış, âyette zikredilen mükâfatların sadece müttakilere has olduğunu beyan içinde haber başa gelmiştir. İfade (وَإِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي حَسَنِ مَا بَ) şeklinde olsaydı müttakilerin nimet içinde olduğu vurgulanır, fakat zikredilen nimetlerin onlara has olduğu anlatılamazdı.

Örnek 2

(إِنَّ هَذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِنْ نَفَائِ)

“Kuşkusuz bu, bitmek tükenmek bilmeyen nimetimizdir.” Sâd 38/54.

Mezkûr âyetin öncesinde Allah’a itaatsizlikten sakınanlara, çok güzel bir gelecek, kapıları kendilerine ardına kadar açılacak adn cennetleri, çeşit çeşit meyve ve içecekler ve yanlarında eşlerinden başkasına bakmayan yaşit dilberler verileceği belirtilmektedir. Bahse konu bölümde ise “Bu, bitmek tükenmek bilmeyen nimetimizdir.” denilmiştir. Âyette rızık sözcüğü “ل/إِنَّ” tekid edatlarıyla pekiştirilmiştir, çünkü dünyada rızıklar sonludur. Rahmân Sûresi 26. âyette “Yeryüzünde bulunanların hepsi fânidir.” denilerek âdemoğluna bu gerçeği öğretmektedir. İnsan dünyada sonluluğa alışık olduğu için bitmez tükenmeyen nimete alışık değildir. Ayrıca sonsuzluğu anlamakta zorlanmaktadır. İnsanın bu haline uygun olarak iki tekid kullanılmıştır.

2.5.4. Cezaya Örnek Âyetler

Örnek 1

(ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِّنْ حَبِيمِ)

“Sonra onların, yedikleri bu nesnenin üzerine, kaynar su karıştırılmış bir içecekleri de olacaktır.” es-Sâffât 37/67.

Sûrenin 50-57. âyetlerinde cennetlikler arasında geçen diyalog zikredilmektedir. İçlerinden biri bir arkadaşının ona “ *Sen de onaylıyor musun gerçekten? Biz, ölüp de toprak ve kemik yığını haline gelmişken mutlaka hesaba çekilecekmışiz öyle mi?*” dediğini zikretmektedir. Bu kişinin âhireti inkâr ettiği ve bir azapla karşılaşmayacağını düşündüğü ifadelerinden anlaşılmalıdır. Zikredilen şahsın haline uygun olarak ayetteki azabın verileceği “ل/ئ” tekid edatıyla aktarılmıştır.

Örnek 2

(وَإِنَّ لِلطَّاغِيْنَ لَنَزْرَ مَا يَنْ)

“Bu böyledir. Öte yandan azgınlara da çok kötü bir gelecek.” Sâd 38/55.

Âyette azgınlara çok kötü bir geleceğin olacağı “ل/ئ” tekid edatlarıyla aktarılmıştır. Aynı surenin 12-13. âyetlerinde “*Bunlardan önce Nûh kavmi, Âd kavmi, kazıklı Firavun, Semûd kavmi, Lût kavmi ve Eyke halkı, bütün bu topluluklar ısrarla gerçeği yalanlamışlardı.*” denilmektedir. 16. âyette ise “*Onlar, (alaycı bir tavırla), “Rabbimiz! Hesap gününden önce payımıza düşen azabı hemen şimdi ver!”*” diyen kişilerden bahsedilmektedir. Hem önceki topluluklar hem de hemen azabı isteyenlerin inkârda aşırı oldukları anlaşılmalıdır. Bu kişilerin hallerine uygun olarak ayette iki tekidin kullanıldığı söylenebilir.

Bir ve iki tekidin geçtiği âyetleri karşılaştırdığımızda ikisinde de bağlamda geçen kişilerin inkârlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Örneğin tek tekid kullanılan Zariyat Sûresinde “*Şayet gerçekten doğru söylüyorsanız, bu tehdit hani ne zaman gerçekleşecek?*” diyen kişiyi görmekteyiz. İki tekidin kullanıldığı Sâffât Sûresinde “*Sen de onaylıyor musun gerçekten? Biz, ölüp de toprak ve kemik yığını haline gelmişken mutlaka hesaba çekilecekmışiz öyle mi?*” diyen şahıstan bahsedilmektedir. İki surede de inkârcı şahsiyetleri görmekteyiz.

Sâffât ve Sâd Sûrelerinde iki tekid kullanılmasının nedeni şöyle açıklanabilir: Sâffât 52, 60 ve Sâd 9-50,54 âyetlerde de iki tekidin kullanıldığı görülmektedir. Sûrenin bütünlüğüyle uyum sağlamak için mezkûr âyetlerde de iki tekid kullanıldığı düşünülebilir.

2.6. İsim Cümleli Tekidsiz Âyetlere Örnekler

İsim cümleleri tekid edatıyla kullanıldığı gibi tekidsiz de kullanılmaktadır. Bir haberin tekidsiz ifade edilmesi muhatabın o konuda tereddütlü olmaması, zihninin şüpheden âri olmasıyla ilgilidir, fakat bazı durumlarda münkir, mü'min gibi kabul edilmekte veya aynı anda iki grup zikredildiğinde bütün muhataplar habere karşı tereddütsüz gibi değerlendirilmektedir.⁶⁶

⁶⁶ Ahmed Mustafa Merâğî, ‘Ulûmu’l-belâğa el-beyân ve’l-meânî vel-bedî (Beyrut; Dâru’l-Kutubî’l-İlimiyye, 1993), 51.

2.6.1. Mükâfata Örnek Âyetler

Örnek 1

(فَمَوْ فِي عَيْشَةٍ رَّاحِيَةٍ)

“Artık o, hoşnut olacağı bir hayat içindedir.” el-Hâkka 69/21.

Bahse konu ayetin geçtiği surenin önceki âyetlerinde kıyamet ve bu günü yalanlayan Âd, Semûd, Firavun, Nûh kavimleri gibi eski kavimler ve bunların başına gelen felâketlerden söz edilmekte, mezkûr ayette ise âhirette mutlu olacak kimselerin durumları açıklanmaktadır. Sûrede hitab genele olduğu için bu ayette tekid edatı kullanılmamıştır. Cümle çıkartıldı. Âyetteki mezkûr kişinin halinin devamlılığını vurgulama içinde haber, şibih cümle şeklinde gelmiştir.

Örnek 2

(الَّذِينَ يَرْتُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ)

“Firdevs cennetine vâris olacaklar ve orada onlar ebedî kalacaklardır.” el-Mü'minûn 23/10.

Aynı sûrenin önceki âyetlerinde kurtuluşa eren müminlerin özellikleri sayılmaktadır. Mezkûr âyette de bu kişilerin Firdevs cennetine varis oldukları ifade edilmiş ve onların orada ebedi kalacağı belirtilmiştir. Bu haberde tekid edatı kullanılmamıştır. Hitabın müminlere olduğu varsayırsa bu kişiler bu haber konusunda mütereddid ve inkârcı olmadıkları için tekid edatına gerek kalmamıştır denilebilir. Ya da hitabın mümin ve kâfirlere yapıldığı düşünülürse mütekellimin kâfirleri de inkârcı olmayan kategorisine soktuğu düşünülebilir. “هُم” cümlede mübteda ve “خَالِدُونَ” ise haberdur.

2.6.2. Cezaya Örnek Âyetler

Örnek 1

(أُولَئِكَ مَاؤُهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ)

“Kanıtlarımıza aldırış etmeyenler var ya, hak ettikleri için onların yeri ateştir.” Yunus10/8.

Aynı sûrenin üçüncü âyetinde “Kuşkusuz rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da (yarattığı) arşa hâkim olan, her işi yöneten Allah'tır. O izin vermedikçe şefaat edecek biri de yoktur. İşte bu Allah sizin rabbinizdir, öyleyse O'na kulluk ediniz. Bunları düşünmez misiniz!” denilmektedir. Hitap, bütün insanlara yöneliktir. 4, 7, 8. âyetlerde iman eden ve kâfirlerin âhirette ne ile karşılaşacakları açıklanmaktadır. İnkârcıların yerinin ateş olduğunu ifade eden yerde tekid edatının kullanılmaması dinleyicilerin hepsinin zihninin inkârdan arı olması şeklinde düşünülmeye olabilir.

Örnek 2

(سَرَابِيلُهُمْ مِنْ قَطَرَانٍ وَتَعْشَىٰ وَجُوهَهُمُ النَّارُ)

“Onların gıysileri katrandandır; yüzlerini de ateş bürüyecektir.” İbrâhîm 14/50.

Bahse konu âyetin siyakı olan 44. âyette “*Kendilerine gelecek azaba karşı insanları uyar.*” denilmektedir. Hitap inanan inanmayan herkese yönelik olduğu için tekid edatı kullanılmamış, anlaşılan muhatapların hepsi mümin gibi veya verilen haber konusunda zihinleri boş gibi değerlendirilmiştir.

Sonuç

Kur’ân’da âhirete yönelik ödül ve cezaların fiil ve isim cümlesi şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Verilmek istenen mesaja göre biri tercih edilmektedir. Hedef, mükâfat ve cezanın sabitliğini muhataba bildirmek ise ifade, isim cümlesi ve haberi de isimle aktarılmaktadır. Ödül ve cezanın tekrar ve yenilenmesi hedefleniyorsa beyan, fiil cümlesi veya haberi fiil olan isim cümlesiyle bildirilmektedir. Seçilen fiiller, bağlam veya verilmek istenen mesaja göre, mazi, muzari emir formuyla kullanılmaktadır. Konuyla ilgili örneklerdeki mazi, muzari fiiller gelecek anlamı ifade etmektedir. Ödül ve cezanın kesin gerçekleşeceğini ilan için fiiller mazi; tekrar, yenilenme ve muhataba olayı yaşıyormuş havası vermek için muzari; diyalog oluşturmak için de emir formunda kullanılmaktadır.

Âyetlerdeki haberler (müsnedler), isim, ism-i fail, fiil ve şibih cümleden oluşmaktadır. Bazı âyetlerde şibih cümleli haberler öne geçerek muhataba bilgi verme amaçlanmaktadır. Cümlede ism-i fâilin fiil yerine müsned olması eylemin daha yoğun gerçekleşmesine işaret etmek içindir. Bazı âyetlerde isim cümleleri tekid edatıyla bir kısmında ise tekidsiz gelmektedir. Muhataplar inkârcı ise tekid edatı kullanılmakta; hitap bütün insanlara ya da herkes haber karşısında zihin boş gibi değerlendirilmişse tekid yer almamaktadır.

İntihal Taraması

Plagiarism Detection

Bu makale intihal taramasından geçirildi/*This paper was checked for plagiarism*

Etik Beyan Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. | *It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.*

Finansman Grant Support

Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir | *The authors declared that this study has received no financial support.*

Acık Erisim Lisansı Open Access License

Bu makale, Creative Commons Atıf-GavriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır. | *This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License*

Telif Hakkı Copyright

Yazar(lar) | Author(s): Bekir Yıldırım

Kaynakça

- Abbas, Fadl Hasen. *İtkânu'l-burhân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*. 2 Cilt. Ammân: Dâru'l-Furkân, 1997.
- Abbas, Fadl Hasen. *el-Belâğa funûnuhâ ve efnânuhâ*. 2 Cilt. Amman: Dâru'l-Furkân, 1997.

- Aktaş, Osman. "Kur'an-ı Kerim'den Örneklerle Arapçada İsim ve Fiilin Delalet Ettiği Anlamlar Arasındaki Farklar". *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 6 / 11 (Haziran 2019), 2-14.
- Alevî, Hamza b. Ali. *et-Tırâz li esrârî'l-belâğa ve 'ulumi hakâiki'l-çâz*. 2 Cilt. Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, 2002.
- Asutay, Muhammet Mücahit. "Arapça İsim Cümlesinde Söz Dizim ve Anlamsal Yorumuna Bir Bakış". *Nüşa* 21/52 (Haziran 2021), 217 – 232. <https://doi.org/10.32330/nusha.910678>
- Bilgegil, M. Kaya. *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1980.
- Bulut, Ali. *Belâgat Beyan-Meânî-Bedî*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2019.
- Bûtî, Ramazân. *min Ravâ'i'l-Kur'ân*. Cidde: Dâru'l-Farâbî, 2007.
- Cevherî, İsmail bin Hammad. *es-Sihâh*. thk. Muhammed Muhammed Tamir Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2009.
- Curcânî, Abdülkâhir. *Delâilu'l-i'çâz*. thk. M. Muhammed Şakir. Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 2004.
- Dervîş, Muhyiddîn. *İ'râbu'l-Kurâni'l-Kerîm ve beyânuhû*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1992.
- Ebussuûd. *İrşâdu'l-akli's-selîm ilâ mezâye'l-Kitâbi'l-Kerîm*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi Turâsi'l-Arabiyyi, ts.
- Endelûsî, Ebû Hayyân. *el-Bahru'l-muhîd*. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1993.
- Ferhânî, Hannan Muhsin Muhammed. *Binâu'l-Cümle fi'l-Meseli'l-Kurâni*. Kâdisiye: Câmia Kâdisiye, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Ğalâyînî, Mustafa. *Câmi'ud-durûsi'l-Arabiyye*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsil-'Arabiyyi, ts.
- Hâşimî, Seyyid Ahmed. *Cevâhiru'l-belâğa fi'l-meânî ve'l-beyân ve'l-bedî*. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2013.
- Kutub, Seyyid. *fi Zilâli'l-Kur'ân*. 6 Cilt. Kahire: Daru'ş-Şurûk, 32. Baskı, 2003.
- Merâğî, Ahmed Mustafa. *'Ulûmu'l-belâğa el-beyân ve'l-meânî ve'l-bedî*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 3. Baskı, 1993.
- Mevdûdî, Ebu'l-Â'lâ. *Tefhîmu'l-Kur'ân*. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, ts.
- Meydânî, Abdurrahman Hasen Habenneke. *el-Belâğatu'l-Arabiyye ususuhâ ulûmuhâ ve funûnuhâ*. 2 Cilt. Riyad: Dâru Tayyibe, 1996.
- Muberred, Ebu'l-Abbas Muhammed b. Yezid, *Kitabu'l-Muktedab*. thk. Muhammed Abbas el-Halik Azime. 4 Cilt. Kahire: Metabiu'l-Ehrami't-Ticariyye, 1994.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru'z-Zeytûniyye, 1984.
- İbn Cinnî, *el-Leme' fi'l-Arabiyye*. thk. Sami' Ebu Muğlî. Amman, Dar-u Meclâvî, 1988.
- İbnu'l-Esîr, Zıyaeddîn. *el-Meselus-sâir*. 4 Cilt. Kahire, Daru'n-Nahda, ts.
- İbn Fâris, Ahmed. *Mu'cemu mekâyi'si'l-luğa*. 6 Cilt. Dâru'l-Fikir, 1979.
- İbn Hâcib. *Kâfiye*. Pakistan: Mektebu'l-Buşrâ, 2008.
- İbn Hişam. *Şerhu katri'n-nedâ*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2010.

- İbn Hişâm, Abdullah. Muğni'l-lebîb. thk. Berakat Yusuf Hebbuh. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Erkâm b. Ebi'l-Erkâm, 1999.
- Kazvînî, Hatib. *el-Îzâh fî 'ulûmi'l-belağâ*. thk. İbrahim Şemsettin. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- Râzî, Fahreddîn. *Nihâyetu'l-i'câz fî dirâyeti'l-i'câz*. thk. Nasrallah Hacı Müftü Oğlu Beyrut; Dâru Sadr, 2004.
- Râzî, Fahreddîn. *Mefâtihu'l-ğayb*. 30 Cilt. Lübnan: Dâru'l-Fikr, 1981.
- Rizk Shoeir, Muhammed. "Arapçada İsim Cümlesi ve Fiil Cümlesi Arasındaki Semantik Farklar: Kur'an-ı Kerim Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma". Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 62/1 (2021), 225-249. <https://doi.org/10.33227/auifd.551463>
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetu't-tefâsîr*. 3 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kur'âni'l-Kerîm, 4. Baskı, 1981.
- Sâmerrâî, Fâdil. *Me'âni'l-ebniye fî'l-'Arabîyye*. Amman: Daru 'Ammar, 2. Baskı, 2007.
- Sâmerrâî, Fâdil. *Me'âni'n-nahv*. 4 Cilt. Beyrut: Dâr-u İbn Kesîr, 2020.
- Suyûtî, Abdurrahman Ebu Bekir. *Hemu'l-hevâmi' fî şerhi cem'i'l-cevâmi'*. thk. Ahmet Şemsettin. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.
- Suyûtî, Abdurrahman Ebu Bekir. *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Mustafa Şeyh Mustafa. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 2008.
- Taftâzânî, Mesud b. Ömer. *Muhtasaru'l-me'ânî*. İstanbul: Haşimi Yayınları, 2017.
- Tekin, Mehmet. *Roman Sanatı Romanın Unsurları I*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2018.
- Zemahşerî, Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf*. Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 3. Baskı, 2009.
- Zerkeşî, Muhammed b. Abdullah. *el-Burhan fî 'ulumi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Fadl İbrahim. 4 Cilt. Kahire: Dâru't-Turâs, 3. Baskı, 1984